

Наталія Стевенс (Київ)

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗШИРЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ У ВЗАЄМИНАХ МІЖ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ І НАТО

16 липня 1990 р. Верховною Радою України було прийнято Декларацію про суверенітет нашої країни, в розділі IX якої було проголошено: Україна “урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках”¹.

Прийняття такого документа за умов існування СРСР та Організації Варшавського договору, фактично, ставило під сумнів можливість продовження з боку „союзного центру” здійснення єдиної зовнішньої політики і стало одним із найсерйозніших викликів самому існуванню Радянського Союзу як централізованої держави.

Правда, зазначене формулювання з юридичного погляду ще не означало законодавчого закріплення Україною статусу постійного нейтралітету, оскільки в Декларації проголошувався лише намір бути в майбутньому нейтральною державою.

Формування ж стратегії української зовнішньої політики проходило в складних умовах: наявності часом діаметрально протилежних концепцій у суспільстві стосовно міжнародної орієнтації, шляхів і методів утвердження країни у світі. За таких обставин, під впливом як внутрішніх подій, так і загальної ситуації, зовнішньополітичний курс керівництва України протягом порівняно короткого терміну зазнав значної еволюції.

В ухвалених Верховною Радою в липні 1993 р. „Основних напрямках зовнішньої політики України” наголошено: “З огляду на кардинальні зміни, що відбулися після розпаду СРСР і які визначили сучасне геополітичне становище України, проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабної участі в загальноєвропейській структурі безпеки”². У цьому положенні важливим є досить нетрадиційне для документів такого характеру словосполучення “свого часу”. Тим самим, враховуючи, що преамбула цього документу починається словами “становлення України як незалежної демократичної держави відбувається в період кардинальних політичних та економічних змін в українському суспільстві та історичних змін в системі міжнародних відносин...”³, Верховна Рада підкреслила особливість історичного моменту ухвалення Декларації і

опосередковано зазначила невідповідність проголошеного в ній наміру новим політичним реаліям та інтересам національної безпеки.

19 жовтня 1993 р. Верховна Рада затвердила Воєнну доктрину, котра розроблялася з урахуванням положень „Основних напрямів зовнішньої політики України”. Саме у Воєнній доктрині було застосоване формулювання “дотримуючись позаблокового статусу...”⁴. Це є першим і єдиним випадком посилення у національному законодавстві на актуальний зовнішньополітичний курс України щодо участі у воєнно-політичних структурах. Разом з тим, положення „Декларації про державний суверенітет”, „Основних напрямів зовнішньої політики” та „Воєнної доктрини України” стосовно “неучасті у військових блоках” або “позаблокового статусу” в початковий період утвердження політичного суверенітету і незалежності України мали на меті, з одного боку, створення достатньо гнучкої, законодавчої бази для упередження її втягування у військово-політичний блок, що виник на теренах колишнього СРСР (мається на увазі Ташкентський договір), а з іншого боку, збереження можливості тісної військової співпраці з існуючими європейськими та євроатлантичними структурами безпеки (ОБСЄ, ЄС, НАТО, ЗЄС, Рада Європи, ЦЄІ та інш.). Відповідні положення знайшли своє відображення в „Основних напрямках зовнішньої політики України”.

14-25 лютого 1995 р. відбулася зустріч МО України В.Шмарова з Головою Військового комітету НАТО, під час якої вони підписали протокол про співпрацю між військовими відомствами сторін. 13 березня того ж року між Україною і НАТО була укладена Угода з безпеки, на основі якої відкрито офіси зв'язку в штаб-квартирі НАТО та Координаційному центрі партнерства у м. Монс (Бельгія), а із складу Збройних Сил України туди були відряджені офіцери зв'язку. 14 вересня 1995 р. Міністр закордонних справ України Г.Удовенко з офіційним візитом відвідав штаб-квартиру НАТО де було офіційно затверджено „Індивідуальну програму партнерства України з НАТО” у межах „Партнерства заради миру” і провів зустріч з питань європейської безпеки з членами Північноатлантичної ради⁵.

Разом це стало результатом створення нормативно-правової бази для поглиблення співпраці між Збройними Силами України і НАТО та визначення її основних напрямів.

Цими напрямками стали:

- сприяння реформуванню Збройних Сил України;
- досягнення взаємосумісності із збройними силами країн-членів НАТО для спільних дій в операціях з підтримання миру.

З метою реалізації цих напрямів завдань у 1994 р. розпочалися перші спільні військові навчання українських підрозділів і НАТО. Яворівський полігон став місцем проведення багатонаціональних

навчань „Щит миру”, в ході яких у першу чергу були задіяні підрозділи США. З 1995 р. підрозділи Збройних Сил України почали брати участь у миротворчій операції під егідою організації Північноатлантичного договору у Боснії та Герцеговині. Рівень співробітництва України і НАТО почав постійно зростати.

Відсутність у прийнятій Верховною Радою 28 червня 1996 р. Конституції України жодного положення, яке б визначало нейтралітет або неучасть у військових блоках як засіб досягнення національної безпеки, або як форму існування нашої держави в системі міжнародних відносин, підтвердила суттєве коригування проголошених у 1990 р. намірів стати постійно нейтральною або позаблоковою країною. Однозначно це значні зміни в сучасному геополітичному і військово-політичному становищі України, у т.ч. з урахуванням визначеного “Основними напрямками ...” курсу на “повномасштабну участь у загальноєвропейській структурі безпеки” як “базового компоненту своєї національної безпеки”⁶.

16 січня 1997 р. Верховна Рада затвердила „Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України”, де одним із пріоритетних напрямів зовнішньої стратегії було визначено “входження в існуючі та створювані системи універсальної і регіональної безпеки”⁷.

У розділі VIII – “Зовнішньополітична діяльність” Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 1998 р., схваленій Верховною Радою, зазначено: “Важливим завданням на коротко- і середньотермінову перспективу Уряд вважає поглиблення інтеграції до європейських і трансатлантичних структур”⁸.

Крім того, звертає на себе увагу те, що на брифінгу 18 червня 1997 р. колишній Секретар Ради національної безпеки та оборони Володимир Горбулін заявив, що він не виключає зміни “позаблокового та нейтрального статусу України” і те, що “після підписання україно-російських документів для України залишаються відкритими двері у будь-який військовий чи військово-політичний союз”⁹. Схожі позиції В.Горбулін обґрунтував вже на початку 1999 р. – під час свого виступу на конференції “50-ти річчя НАТО напередодні Вашингтонського саміту”.

У процесі становлення України як суб’єкта міжнародних відносин на особливу увагу заслуговують проблеми, що виникли у зв’язку з без’ядерним статусом держави. Зрозуміло, що в основі без’ядерного статусу лежить принцип, який необхідно реалізувати, отже повинна існувати і концепція останнього. Цілком очевидно: некомпетентність тих політичних діячів, які приймали рішення про неядерний статус, призвела до грубої помилки в ядерному роззброєнні. На наш погляд, щодо цього була прийнята помилкова концепція. Замість того, щоб спочатку

позбутися стратегічної ядерної зброї, якої так боялася НАТО, і особливо США, а потім вже тактичної, – зроблено навпаки. Це призвело до того, що в 1992 – 1994 рр. проти України одночасно виступили НАТО і Росія, погрожуючи при цьому повною економічною та політичною блокадою, якщо перша не ратифікує договір про скорочення стратегічних ядерних озброєнь “Старт-1” і не розпочне вивіз цих озброєнь. До цих вимог додалася ще одна – Україна мала ратифікувати Договір про приєднання до Лісабонського протоколу як неядерна держава. І в результаті відповідні документи було підписано. У лютому 1994 р. Верховна Рада ратифікувала договір “Старт-1”, а також у повному обсязі затвердила московські домовленості трьох президентів – Б.Клінтона, Б.Єльцина та Л.Кравчука стосовно знищення ядерної зброї України. А 16 листопада того ж року Український парламент прийняв рішення про приєднання до ДНЯЗ (Договір про нерозповсюдження ядерної зброї).

Отже, під тиском Росії і Сполучених Штатів, Україна виконала всі їхні вимоги. Своєрідною компенсацією Україні за так звану “добровільну” відмову від ядерної зброї 5 грудня 1994 р. стала згода Росії, США і Великобританії підписати “Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до ДНЯЗ”. Одночасно аналогічні гарантії надали Україні Франція і Китай. Цей „Меморандум” є міжнародно-правовим документом, який безпосередньо і недвозначно фіксує територіальну цілісність України, її політичну незалежність, існуючі кордони. Проте, зобов’язання, взяті на себе ядерними державами і зафіксовані в „Меморандумі” не мають примусового характеру. Яскравим прикладом цьому є “зобов’язання згідно з принципами Заключного акту НБСЕ утримуватися від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і, таким чином, отримати будь-які переваги”¹⁰. Час від часу, кредити, які є невід’ємним компонентом повноцінного розвитку молодій державі, надаються на умовах, котрі зовсім не відповідають національним інтересам України. Серед таких слід назвати: державні програми, що можуть утримати Україну від повного краху економіки, але водночас стримують її подальший економічний розвиток; основні підприємства української промисловості, що мають належати іноземним власникам. У разі невиконання зазначених вище умов, Україні починають натякати на економічну, а отже – і політичну ізоляцію. Яскравим прикладом такої політики Заходу є заморожування кредитів МВФ наприкінці 1997 р. у зв’язку з невиконанням Україною положень та умов „Меморандуму” про економічну політику, який був підписаний обома названими сторонами¹¹.

Крім того, заслуговують на увагу положення „Меморандуму” про гарантії безпеки в зв’язку з приєднанням України до ДНЯЗ, де “Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і

Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з метою надання допомоги Україні як державі – учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї¹². Бурхливі події навколо Югославії показали, по-перше, неспроможність ООН здійснювати всеосяжний контроль над світовими процесами; по-друге, надзвичайний вплив Сполучених Штатів на прийняття рішень в ООН. Відомо, що Генеральний секретар цієї організації Коффі Аннан заявив про вимушеність бомбових ударів проти суверенної Югославії. Отже, розраховувати лише на підтримку Організації Об'єднаних Націй у разі можливої зовнішньої загрози Україні було б досить ризикованим з огляду на власні національні інтереси безпеки. Таким чином, слід погодитися з колишнім міністром оборони України Євгеном Марчуком, який наголосив на тому, що: „Внесок України в європейську безпеку важко переоцінити. Україна рішуче покінчила з величезним ядерним і ракетним потенціалом, що дістався їй від СРСР, значно скоротила звичайні озброєння. А от гарантії безпеки, надані Україні натомість, виявилися примарними. Дивно, що деякі гарантії безпеки України трактують європейську безпеку як досить високу для того, щоб Україна обходилася без ядерного потенціалу. Але разом із тим, як досить низьку для забезпечення власних інтересів, що їх спонукає до розширення НАТО на Схід”¹³.

Однак така міжнародна ситуація стала реалією сьогодення і військове співробітництво з впливовою міжнародною організацією НАТО для України, враховуючи її геополітичне і геостратегічне положення, є необхідністю. Безперечно, майбутнє нашої держави, значно залежатиме від тієї політики, яку буде проводити український Президент і Уряд щодо Північноатлантичного альянсу.

Важливим документом, згідно якого формувалася політика України щодо НАТО протягом певного часу, є „Державна програма співробітництва України з НАТО на період до 2001 р.», що була затверджена Указом Президента України Л.Кучмою від 4 листопада 1998 р.¹⁴.

Ця програма була націлена на повну та якісну реалізацію „Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО”. Вона стала основою для формування щорічного Робочого плану (РП) імплементації Хартії а також Індивідуальної програми партнерства (ІПП). Вона розроблена на основі та для розвитку відповідних положень Конституції України, „Основних напрямів зовнішньої політики України”, „Военної доктрини України”, „Концепції (основ державної політики) національної безпеки України” та інших нормативно-правових актів.

Програма розроблялася з метою створення в Україні працюючого механізму імплементації Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО з урахуванням пріоритетів у розбудові наших відносин з Альянсом і були спрямовані не лише на активізацію співробітництва в політичній та військовій сферах, але й на розвиток нових напрямів співпраці (військово-технічне і науково-технічне співробітництво, цивільне планування при надзвичайних ситуаціях, спільна боротьба з розповсюдженням ядерних технологій, тероризмом, організованою злочинністю та нелегальним обігом наркотиків, стандартизація, інформаційні технології, охорона довкілля, управління повітряним рухом, спільне використання космічного простору тощо). Кожному із зазначених напрямів у Програмі присвячено окремий розділ, яким передбачалося:

- досягти до кінця 2000 р. виконання основних завдань, визначених Хартією про особливе партнерство між Україною та НАТО;
- поглибити співробітництво в рамках Ради Євроатлантичного Партнерства, Комісії Україна–НАТО та програми “Партнерство заради миру” з тим, щоб вивести його на рівень, якому мають відповідати відносини особливого партнерства між Україною та НАТО;
- досягти визначених Україною цілей взаємосумісності за процесом планування та оцінки сил (ПАРП);
- сприяти встановленню тісних зв’язків між міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України, які беруть участь у реалізації Хартії, та відповідними структурами НАТО;
- створити дієвий механізм інформаційного забезпечення співробітництва з НАТО.

Державною програмою також передбачалося налагодження безпосередніх контактів між галузевими міністерствами, відомствами та установами України з відповідними структурними підрозділами НАТО, формалізація їх взаємин в окремих сферах співробітництва, що повною мірою відповідало б духу нашого особливого партнерства. На користь саме такої форми розвитку відносин свідчить досвід інституціоналізації зв’язків між Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій і Директоратом НАТО з планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру у вигляді „Меморандуму про взаєморозуміння в галузі планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру та готовності до катастроф”, який був підписаний у грудні 2004 р.

Загальну координацію та контроль діяльності органів виконавчої влади за реалізацією Програми, формуванню і виконанню „Робочого плану імплементації Хартії” та „Індивідуальної програми партнерства Україна–НАТО” (ІПП), за досягненням цілей взаємосумісності згідно з Процесом планування та оцінки сил (ППОС), а також за реалізацією

інших заходів співробітництва з НАТО здійснюють Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, а за їх дорученням – Державна міжвідомча комісія з питань співробітництва України з НАТО (ДМК). Організаційне забезпечення діяльності ДМК покладається на апарат Ради національної безпеки і оборони України¹⁵.

Основними формами співробітництва були визначені: 1) консультації з Генеральним секретарем і Політичним директором НАТО, Комітетом оборонного планування, Директоратом з питань науки, Офісом інформації та преси, а також іншими органами цієї організації; 2) створення спільних робочих груп; 3) координація дій окремих напрямів; 4) проведення конференцій і семінарів; 5) вивчення досвіду НАТО та країн-партнерів тощо.

Згідно із статусом НАТО, як організації для "здійснення колективної оборони та підтримки миру і безпеки"¹⁶, а також завданнями, що визначені в програмі "Партнерство заради миру", „Хартією про особливе партнерство” та іншими спільними угодами, Державна програма зорієнтована, передусім, на "поглиблення політичних і військових зв'язків"¹⁷. Разом з тим, ряд її положень має значення і для зміцнення взаємин в економічній сфері. У першу чергу, це пропозиції української сторони щодо розвитку співробітництва в галузі озброєнь (5 розділ ДПС) та в галузі військової економіки (6 розділ ДПС)¹⁸.

У питаннях зовнішньополітичної орієнтації нашої держави надзвичайно важливим є дотримання балансу інтересів у трикутнику Україна – Росія – Захід. На думку одного з провідних експертів в галузі військової політики Г.Перепелиці, Україна знаходиться в унікальній геополітичній ситуації: "Очевидно, що відносини Росії з США і НАТО, з огляду на тяжіння В.Путіна до авторитаризму та милітаризації суспільства, не стануть кращими. Відтак, об'єктивно геополітична роль України зростатиме, відповідно – підвищуватиметься увага до неї з боку Заходу, США і НАТО"¹⁹. Безперечно, геополітичні інтереси України не завжди співпадають із планами інших суб'єктів трикутника. А в окремих випадках, навіть слід говорити про певні загрози українським національним інтересам. Так, „Концепція національної безпеки Російської Федерації”, що була викладена в новій редакції та затверджена Указом Президента РФ № 24 від 10 січня 2000 року, містить деякі положення, які можуть викликати занепокоєння української сторони. Зокрема, в пункті III цієї Концепції зазначається, що основні загрози в міжнародній сфері обумовлені, наприклад, такими факторами:

- зміцненням воєнно-політичних блоків і союзів, передусім розширенням НАТО на Схід;
- послабленням інтеграційних процесів у СНД;

– можливістю появи в безпосередній близькості від російських кордонів іноземних військових баз і великих воєнних формувань.

Духовний розвиток суспільства неможливий без збереження ролі російської мови, як важливого фактора єднання народів багатонаціональної Росії та мови міждержавного спілкування населення країн – учасниць Співдружності Незалежних Держав.

Враховуючи сказане, слід зазначити про таке:

1. Не зважаючи на ратифікацію російською стороною у 1999 р. „Договору про дружбу і добросусідство з Україною”, яким фактично визнано нашу країну незалежною державою, Росія не прагне вести політичний діалог з Україною як із рівноправним стратегічним партнером.

2. Росія стосовно України продовжує проводити політику опосередкованого тиску, що аж ніяк не відповідає принципам стратегічного партнерства. Це, в першу чергу, засвідчує її “попереджувальна” стурбованість розвитком відносин Україна – НАТО.

3. Керівництво Росії не полишає намірів втягнути Україну в свій військово-політичний союз і активно впливати на внутрішню ситуацію в ній.

На перший погляд, досить складно знайти аргументи на користь доцільності Євроатлантичної інтеграції України саме для Росії. З іншого боку, позаблокова Україна може бути перманентним подразником для Росії, постійним джерелом живлення тоталітарної свідомості росіян. Таким чином, „європеїзація” нашої держави є необхідною складовою подальшого розвитку демократії в Росії. Крім того, в умовах посилення протистояння Схід – Захід, Україна, як повноправний член Євроатлантичних інституцій, зможе об’єктивно „згладжувати” суперечності між Росією та країнами-членами НАТО, сприяти уникненню зіткнень між ними.

Безперечно, суб’єкти НАТО зацікавлені в стабільності політичної ситуації на Європейському континенті. А стабільність же Європи – і це треба чітко усвідомлювати – значно залежить від ситуації в Росії, а також її взаємин з Україною. Саме тому, зосереджена на собі, позбавлена експансіоністських настроїв, а отже демократична Росія є найкращим варіантом для Європи.

Залишається з’ясувати, яка ж Україна потрібна країнам-учасникам Вашингтонського Договору.

На початку становлення незалежності України, одним з головних питань, які турбували НАТО, було таким: “Чи залишатиметься Україна незалежною державою?” Якщо так, тоді НАТО відіграла б провідну роль у забезпеченні саме позитивної відповіді. Сьогодні ж основне питання Заходу стосовно нашої країни формулюється зовсім по-

іншому: “Чи буде Україна складовою Європи, або частиною так званої сірої зони Європи?”

Відповідь на це питання великою мірою залежить як від української зовнішньої політики, так і всієї системи міжнародних відносин на євроатлантичному просторі.

Говорячи про систему міжнародних відносин у рамках дослідження інтересів країн-членів НАТО, особливу увагу слід звернути на документи, прийняті на Вашингтонському саміті НАТО 24–25 квітня 1999 р. за результатами засідань Північноатлантичної Ради (ПАР). Адже положення більшості з них можуть мати неабияке значення для України.

Вашингтонська декларація ПАР містить загальні положення майбутньої політики Альянсу, які більш детально розглянуті в „стратегічній концепції” НАТО.

У п.5 Вашингтонської декларації ПАР²⁰ зазначається, що, з метою забезпечення ефективної колективної оборони, здатності реагувати на поточні та майбутні виклики безпеці, Альянс розширюватиме рамки свого співробітництва із країнами-партнерами, міжнародними організаціями та країнами середземноморського діалогу, що приведе до зміцнення та стабільності на Євроатлантичному просторі.

Вперше й однозначно Альянс рішуче висловився у Вашингтонській декларації про те, що він займатиме рішучу позицію стосовно тих, хто порушує права людини, розв’язує війни та виступає агресором. З метою забезпечення виконання висловленої позиції Альянс вживатиме всіх заходів для підтримки політичної солідарності та належного рівня своїх збройних сил для захисту народів та реагування на виклики безпеці. Тут виникає запитання: хто має право судити, чи є ті, або інші дії певної держави порушенням прав людини? Отже, з метою запобігання майбутніх проблем, пов’язаних із цією невизначеністю, для України надзвичайно важливим є встановлення на двосторонній основі чіткої правової схеми, за якою визначатиметься порушення прав людини.

У Вашингтонській декларації Альянс відводить особливе місце Україні та Росії у справі подолання наслідків “холодної війни”, а також справі розбудови Європи, яка, на думку керівництва НАТО, буде цілісною та вільною, і в якій безпека та процвітання є спільними та неподільними.

Висновком Вашингтонської декларації може стати прикінцевий п.9, про те, що у майбутньому основоположним завданням Альянсу буде залишатися забезпечення миру, безпеки і свободи для всіх націй Європи і Північної Америки²¹.

Отже, можна стверджувати: положення Вашингтонської декларації ПАР ще раз засвідчили намір Альянсу розвивати

співробітництво з Україною.

У стратегічній концепції НАТО слід звернути увагу на положення кількох пунктів, які безпосередньо стосуються України. Зокрема, в пункті 12 йдеться про те, що виріс рівень політичного та військового партнерства, а співробітництво та діалог Альянсу з іншими державами, включаючи Росію, Україну та країни Середземноморського діалогу, віддзеркалює його відданість зміцненню миру і стабільності в Євроатлантичному регіоні²².

Співробітництво з Україною повністю присвячений пункт 37: "Україна посідає особливе місце в Євроатлантичному середовищі безпеки і є важливим і цінним партнером у сприянні стабільності і спільним демократичним цінностям. НАТО віддана подальшому зміцненню її особливого партнерства з Україною на основі Хартії Україна-НАТО, включаючи політичні консультації з питань, що становлять спільний інтерес, та з широкого кола питань військового співробітництва. Альянс продовжує підтримувати суверенітет і незалежність, територіальну цілісність, демократичний розвиток, економічне процвітання України та її статус неядерної держави як ключові фактори стабільності і безпеки в Центральній і Східній Європі та в Європі в цілому"²³.

У пункті 19 підкреслюється, що приєднання України, Беларусі та Казахстану до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерних держав, є значним внеском у досягнення стратегічних цілей Альянсу щодо нерозповсюдження ЗМЗ²⁴.

Разом із тим, до стратегічної концепції не увійшло положення щодо нерозміщення ядерної зброї на територіях нових країн-членів Альянсу, про яке останній заявляв раніше. Таким чином, на думку автора, для України означені дії Північноатлантичного альянсу є яскравим прикладом політичного діалогу, який слугує одночасному забезпеченню власних інтересів та уникненню напруги між партнерами, бачення котрих стосовно вирішення тієї чи іншої проблеми не співпадають.

Крім того, варто зазначити і таке. В ході переговорів з НАТО українська сторона наполягала на необхідності врахування пропозиції щодо безпосередньої підтримки непорушності кордонів, суверенітету, незалежності та територіальної цілісності нашої держави.

Однак втілення цієї ініціативи виявилось малоефективним у зв'язку з тим, що країни – члени НАТО не бажали обговорювати питання саме про таку форму підтримки непорушності кордонів України (через побоювання, що надалі це може тлумачитися українською стороною як надання їй гарантій безпеки). Одночасно можна припустити і те, що в НАТО побоювалися: відверта підтримка непорушності кордонів України може бути сприйнята російською

стороною як конфронтація по відношенню до неї.

„План дій Україна – НАТО”, затверджений на засіданні КУН на рівні міністрів закордонних справ у Празі в листопаді 2002 р., яким визначені основні критерії, вимоги та можливі напрями подальшого співробітництва країн, що подали заявки на вступ до організації, має велике значення і для України, а саме в контексті подальшої реалізації проголошеного тоді Президентом України стратегічного курсу щодо повномасштабної інтеграції нашої держави в європейські та євроатлантичні політичні й економічні структури та структури безпеки²⁵.

Для України стало важливим офіційне підтвердження з боку Альянсу положення про те, що "двері НАТО залишаються відкритими"²⁶. У той же час, „План дій Україна – НАТО” не визначає часових меж набуття країнами, що подали заявки на вступ до НАТО, членства в організації. Виконання його положень також не є гарантією того, що країна-претендент таке членство в Альянсі набуде взагалі. Зміст Плану не може розглядатися, як критерій членства.

Враховуючи вищезначене в контексті поглиблення співробітництва України з НАТО, набуває все більшого значення аналіз дій країн, які претендують на вступ до Альянсу, щодо імплементації Плану та використання отриманого ними досвіду, наближаючи таким чином стратегічну мету України до повномасштабної інтеграції в європейські політичні та економічні структури і структури безпеки.

На наш погляд, лише повноцінне членство України в Північноатлантичному Альянсі може дати підставу говорити про НАТО, як гарант безпеки нашої держави.

На виконання рішень міністерських засідань ПАР 1998 р. було запроваджено „Ініціативу оборонних можливостей” (ІОМ) з метою вдосконалення підвищення ефективності майбутніх багатонаціональних операцій, як частини всього спектра місій оновленої НАТО.

У документі визначаються вимоги до рівня розвитку сил НАТО з огляду на типи майбутніх конфліктів і операцій, що суттєво відрізнятимуться від конфліктів і операцій, на які були зорієнтовані сили Альянсу в часи “холодної війни”.

Ще раз нагалосимо: враховуючи зовнішньополітичний курс нашої держави на інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури, положення цього документу можуть мати для України досить велике значення як з політичного, так і з військового погляду.

Аналізуючи ІОМ, необхідно звернути увагу на останнє положення пункту 2, в якому йдеться про поширення зброї масового знищення та засобів її доставки, як загрозу безпеці НАТО²⁷.

Отже, для України така постановка питання могла мати два аспекти. Для без'ядерної країни протидія розширенню кола ядерних держав

набуває надзвичайного значення. Однак, враховуючи умови, при яких приймалось рішення про нейтралітет і позаблоковість нашої держави та реалії сучасного світу, а також конкретні заходи певних політичних сил усередині України, сьогодні не можна повністю заперечувати можливість зміни нейтрального та неядерного статусу України. Отже, важливо передбачити адекватну реакцію наших західних партнерів у разі таких змін та з урахуванням зазначеного вище положення ІОМ.

У цьому ж пункті зазначається, що в осяжному майбутньому широкомасштабна агресія проти країн-членів НАТО маловірогідна, хоча, безперечно, Альянс має бути напоготові до такої агресії. Отже, потенційною загрозою Альянсу є регіональні, етнічні та іншого характеру кризи, що виникатимуть поза межами зони відповідальності НАТО. При цьому слід зважити на той факт, що згідно з положеннями „Военної доктрини України”, однією з можливих загроз національній безпеці є активізація сепаратистських рухів всередині держави а також зовнішня підтримка чи надання допомоги таким рухам, розпалювання міжнародних (міжетнічних, міжконфесійних) протиріч. Таким чином, це положення Ініціативи не може бути неоднозначним у трактуванні.

Означені конфлікти становлять загальну загрозу як для НАТО, так і для України. В цьому зв'язку виникає певна можливість спільного (Україна–НАТО) протистояння виникненню та посиленню міжетнічної ворожнечі на Євroatлантичному просторі. Адже, крім внутрішніх етнічних конфліктів, національній безпеці України може загрозувати потенційне протистояння, характер якого має схожі ознаки з конфліктами на території Балканського регіону.

З іншого боку, враховуючи існуючий прецедент втручання Альянсу в міжетнічний конфлікт на території незалежної держави без згоди всіх сторін – його учасників і відповідного мандату РБ ООН, надзвичайно важливим є розвиток таких відносин з Альянсом, коли потенційна допомога при вирішенні суперечних питань етнічного характеру здійснювалась би під повним контролем урядових структур України. Безперечно, досягнення успіху у формуванні такої політики можливе з урахуванням та використанням положень самої ІОМ.

У цьому контексті слід звернути увагу на п. 5 Ініціативи, де зазначено про необхідність розробки єдиних вимог для повномасштабного здійснення функцій Альянсу. При цьому зазначається, що на першому етапі розвитку багатонаціональних формувань та посилення взаємосумісності всі дії сторін мають бути транспарентними²⁸.

Підтвердженням дозволу Альянсу діяти поза межами територій держав-членів є декларування в п. 3 ІОМ можливості здійснення воєнних операцій у відповідь на кризи, які не передбачені статтею 5 Вашингтонського договору²⁹.

Це формулювання фактично слід розцінювати як офіційний

дозвіл на розширення меж діяльності НАТО. Крім того, остання не виключає можливості надання військової допомоги країнами-партнерами при здійсненні таких операцій. Однак така допомога не передбачає великих змін в інфраструктурі Альянсу. Тут значна увага приділяється взаємосумісності ЗС країн-партнерів і НАТО.

Отже, Північноатлантичний альянс при реалізації плану розширення меж своєї відповідальності не передбачає зміни інфраструктури за рахунок сторін, потенційно в цьому зацікавлених (маються на увазі країни, що знаходяться в межах цієї розширеної зони відповідальності Альянсу, зокрема Україна).

З огляду на вищесказане, першочерговим завданням для України є використання існуючих можливостей співпраці з НАТО та відносин особливого партнерства для підвищення рівня взаємосумісності Збройних Сил відповідно до вимог Альянсу. Водночас досить обережно слід ставитись до положення щодо можливості надання військової допомоги країнами-партнерами в реалізації місій НАТО. Останнє, безперечно, допоможе Україні не бути втягнутою в конфліктні ситуації, які не несуть безпосередньої загрози її національній безпеці.

На сучасному етапі зовнішня політика України характеризується багатовекторністю. Так, її стратегічне партнерство з такими країнами, як Росія і Сполучені Штати Америки, ставить питання реалізації національних планів одночасно з двома геополітичними суперниками. Одночасно стратегічне партнерство передбачає і наявність спільних інтересів. З огляду на аналіз „Стратегічної концепції РФ” (див. ч.1, параграф 3) викликають сумніви щодо наявності спільних стратегічних інтересів у Росії та Україні. Крім того, стратегічне партнерство з Росією певною мірою не сприяє процесу євроатлантичного співробітництва України, відповідно впливає на її імідж серед країн-членів НАТО.

Особливо гостро нині стоїть проблема активізації зусиль щодо відповідності України вимогам приєднання до Північноатлантичного альянсу. Багато політиків вищої ланки в 90-х роках ХХ ст. – на початку ХХІ ст. взагалі вважали саму постановку питання вступу України в НАТО некоректною. Зокрема, Л.Кучма неодноразово заявляв, що це питання в практичній площині не є актуальним, а політичного рішення про приєднання до Альянсу не існує. Згідно з Конституцією України, це є прерогативою Верховної Ради.

Безперечно, рішення про приєднання до НАТО обумовлюється досягненням державою певного рівня, визначеного у „Дослідженні про розширення НАТО”, а саме: наявність демократичного державного устрою, розвиненої ринкової економіки, системи цивільного контролю над збройними силами, добрих відносин з сусідніми країнами тощо³⁰. Водночас, заяви щодо необхідності поліпшення сучасного становища

справ у контексті виконання Україною означених умов, не можуть сприяти покращенню іміджу України на міжнародній арені. В зв'язку з цим цілком очевидною є потреба в активізації зусиль у досягненні повноправного членства України в НАТО, що передусім передбачає виконання вимог, які значною мірою співпадають з власними інтересами українців.

Слід зазначити, що виконання вимог щодо вступу в НАТО сприяє забезпеченню довготривалої стабільності на євроатлантичному просторі. Яскравим прикладом цьому є дії Румунії, Угорщини та Словацької республіки щодо врегулювання проблем із сусідніми державами в контексті їхнього євроінтеграційного курсу. Адже країни Центрально-Східної Європи, виходячи з того положення, що нові члени користуватимуться всіма правами та візьмуть на себе всі зобов'язання, згідно з Вашингтонським договором, почали процес врегулювання належним чином спірних питань у відносинах із сусідами.

Не менш важливим аспектом при цьому є активна цілеспрямована діяльність по формуванню серед населення суспільної думки щодо реального місця НАТО в системі міжнародної безпеки. Ставлення до неї як до експансивного мілітаристського блоку, що існувало за часів “холодної” війни, зрозуміло, не може кардинально змінитися за короткий проміжок часу, до того ж за умов поширення на інформаційному просторі України тенденційної, часто-густо викривленої інформації. Адже, що може об'єктивно знати про НАТО пересічний громадянин за умов, коли відомості до нього надходять із небезсторонніх ЗМІ, коли з масових програм закордонних телевізійних компаній лунає оцінка діяльності НАТО, яка відображає позицію та ставлення до цього питання іншої держави, а не України.

Така ситуація на внутрішньому інформаційному просторі, в першу чергу, гальмує прийняття правильних політичних рішень щодо розвитку відносин з НАТО. Так, протягом тривалого часу Верховна Рада не була в змозі ратифікувати Угоду між державами-учасницями Північноатлантичного договору та іншими державами, які беруть участь у програмі “Партнерство заради миру”, щодо статусу їхніх збройних сил (так звана Угода SOFA) та “Додатковий протокол до Угоди між державами-учасницями Північноатлантичного договору” й іншими державами, які беруть участь у програмі “Партнерство заради миру” від 19 червня 1995 р.

З огляду на пріоритети України, її участь у згаданих програмах, на наш погляд, сприятиме чіткішому врегулюванню комплексу питань, пов'язаних із військовим співробітництвом. На не ратифікації таких важливих документів особливо відчутно позначилися позиція певних урядових кіл і політиків, а також не сприйняття (нерозуміння) громадськістю суті проблеми.

Коли ж говорити про зміцнення військового потенціалу України, то в першу чергу, мова повинна йти про реформування Збройних Сил. Система оборони і військова організація України мають бути приведені у відповідність до нових геополітичних реалій і внутрішніх політичних умов країни. Свого часу Міністр оборони заявив, що він вважає оборонну реформу одним з пріоритетних завдань³¹. Певну допомогу в процесі реформування Збройних Сил України (ЗСУ) надає Організація Північноатлантичного договору.

В своєму виступі в Академії Збройних Сил України 27 січня 2000 року Генеральний Секретар НАТО Лорд Робертсон наголосив на тому, що НАТО заголом, а також його окремі члени готові надати допомогу (головним чином у межах Спільної робочої групи НАТО-Україна з оборонної реформи, яку було створено в 1998 р.)³². Ця унікальна ініціатива віддзеркалила можливість особливого партнерства між сторонами. У діяльність спільної робочої групи НАТО-Україна з оборонної реформи був закладений величезний потенціал, який слід було б використати. Адже процес реформування Збройних Сил України ще далеко не завершений. Ціла низка міжнародних зобов'язань визначила безліч обмежень, які необхідно враховувати в процесі реалізації мети реформування. Разом із збереженням „традиційного” призначення ЗСУ, як гаранта національної безпеки та територіальної цілісності країни, реформа проводилася в умовах оборонної воєнної доктрини та затвердженого статусу України як без'ядерної держави. Нині важливими в плані реформування залишилися питання визначення обрису нових ЗС, які однозначно вимагають удосконалення способів їх бойового застосування та проведення політики у напрямі розвитку озброєнь. Складність вирішення цих проблем зумовлена, перш за все, жорстким обмеженням фінансів на фоні економічної кризи в країні. В цьому зв'язку прийняття рішення про вибір концепцій бойового застосування ЗСУ, напрямів розвитку озброєнь і військової техніки (ОіВТ) повинно здійснюватися на основі критерію економічної доцільності. Аналіз військово-технічної політики держав із чисельністю армії не менше 150 тис. чол. показує, що все більш пильна увага приділяється розробленню та здійсненню на практиці „концепції стримування”, яка розглядається як гарантія забезпечення безпеки та не пов'язана з необхідністю проведення широкомасштабних воєнних дій³³.

В основі „концепції стримування”, як правило, передбачені гарантування застосування “зброї стримування” у відповідь на агресивні дії супротивника та заподіяння нападнику певних втрат (перш за все, враженням особливо значущих об'єктів, у тому числі і в глибокому тилу).

За оцінкою експертів, „угруповання стримування”, яке забезпечує високу ймовірність запобігання агресії з боку противника, потребує

істотно менших витрат, ніж озброєне угруповання, яке призначене для захисту територіальної цілісності в традиційному військовому конфлікті. Другим важливим аспектом реформування ЗСУ є спрямування на інтенсивний (якісний) розвиток озброєнь і військової техніки. Саме воно відіграватиме велику роль у поглибленні військового співробітництва з учасниками програми НАТО ПЗМ.

Отже, враховуючи все вищесказане, можна зробити такий висновок: відносини між НАТО і Україною постійно розвиваються з самого моменту отримання Україною незалежності в 1991 році. З часом визначились певні тенденції діалогу і практичної співпраці з широкого кола різноманітних питань. Зважаючи на стратегічну позицію нашої держави як моста між Східною і Західною Європою, відносини між Альянсом і Україною мають провідне значення для розбудови миру і стабільності в євроатлантичному регіоні.

НАТО і Україна, притримуючись правових аспектів, беруть активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру та розв'язання спільних проблем безпеки. Ключовим аспектом партнерства стала підтримка Альянсом і окремими країнами – членами НАТО зусиль України з впровадження реформ, яка отримала додатковий поштовх після подій Помаранчевої революції 2004 р. і залишається надзвичайно важливою для задоволення прагнення України інтегруватися до євроатлантичних структур.

З дослідження стає зрозумілим, що майбутнє незалежної України, великою мірою, залежатиме від тієї політики, яку буде проводити її уряд щодо Північноатлантичного альянсу. При визначенні місця і ролі нашої держави в новому середовищі безпеки на євроатлантичному просторі особливу увагу слід приділити тим геополітичним умовам, за яких вона має здійснювати свої контакти з НАТО і можливим наслідкам тих чи інших дій Альянсу.

Виходячи з цього, слід зазначити, що актуальність проведення в Україні оборонного огляду в 2003-2004 рр. мало значно ширший контекст, ніж тільки реалізація завдань стратегічного курсу держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Зокрема, з позицій військової науки оборонний огляд є основоположною передумовою розробки адаптованої до сучасних небезпек загроз, ризиків та викликів глобального, регіонального та національного масштабів теорії планування розвитку української армії.

Слід сказати, що на державному рівні в органах законодавчої і виконавчої влади, незважаючи на різні підходи щодо напрямів і шляхів, змісту та темпів реформування Збройних Сил України, було досягнуто консенсусу стосовно того, що для здійснення якісної трансформації армії і флоту пріоритетне значення набуває проведення оборонного огляду, результати якого мають стати основою для

глибокої всебічної розробки програмних документів військової реформи. При цьому, як політичне керівництво, так і військові теоретики підкреслюють необхідність координації зусиль щодо гарантування безпеки нашої держави, посилення співпраці з НАТО з ефективною трансформацією Збройних Сил відповідно до реальних фінансово-економічних можливостей держави.

Відтак, перед Міністерством оборони України постає необхідність створення сучасних Збройних Сил, які спроможні професійно виконувати покладені на них завдання, ефективно функціонувати в умовах поглиблення демократичних процесів. Це надзвичайно складно, оскільки в державі поки що немає достатнього досвіду здійснення ефективного цивільного контролю над оборонно-військовою сферою, відсутня опрацьована система співпраці силових структур з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, об'єднаннями тощо.

Перед українським військом постає завдання за комплексом показників досягти стандартів армій країн Північноатлантичного альянсу. Тут також існує певна методологічна проблема, пов'язана з певними розбіжностями в організаційних та процедурних питаннях навіть серед "старих" членів НАТО, особливо стосовно сумісності при проведенні спільних операцій. Отже, питання, яку країну взяти за модель розвитку власних збройних сил залишається відкритим. Головним чином, це зумовлено і реальними економічними можливостями держави.

З урахуванням означених вище застережень, можна зазначити, що військова реформа приречена на статус загальнозначущої державної справи, де реалізуються та своєчасно корегуються пріоритети й завдання (зміст, динаміка тощо) зовнішньої та внутрішньої політики держави на сучасному етапі її розвитку згідно правової та законодавчої бази.

Під обрисом Збройних Сил розуміється сукупність кількісно-якісних параметрів (показників), що характеризують: структуру ЗС, видів та родів військ ЗС; склад, чисельність, технічну оснащеність озброєнням та військовою технікою; системи: управління, комплектування (рекрутування), проходження військової служби, підготовки кадрів, підготовки та накопичення мобілізаційних резервів, інфраструктуру ЗС та систему всебічного забезпечення, систему бойової та мобілізаційної готовності.

Формування перспективного обрису Збройних Сил зразка 2015 року є одним із головних завдань оборонного огляду в Україні, основна мета якого полягає у визначенні такої структури військової організації держави, завдання та склад якої, безумовно, гарантували б запобігання (недопущення), нейтралізацію (ліквідацію) існуючих і

потенційних загроз воєнного характеру національній безпеці України, а також повністю були б забезпечені відповідними ресурсами з урахуванням економічних можливостей держави.

Перехід до програмно-цільового напрямку в плануванні розвитку Збройних Сил – це об'єктивна необхідність сьогодення. Аналіз зарубіжного досвіду військового будівництва, тенденцій розвитку Збройних Сил України, особливо, зважаючи на участь у миротворчих (гуманітарних) операціях, а також прогноз розвитку економіки держави на найближчі роки дають вагомі підстави для перегляду поглядів і підходів до планування розвитку Збройних Сил України.

По-перше, цей напрям, об'єднуючи через комплексні цільові програми перспективне організаційне і фінансове планування розвитку Збройних Сил, найбільше відповідає вимогам ринкової економіки. Він дуже поширений у практиці бюджетного планування військових відомств країн – членів НАТО, у яких його називають “ПШБ” або “ППРБ” – тобто “планування, програмування, розробка бюджету”.

Саме за такою найбільш раціональною і найменш витратною схемою відбувається формування пропозицій до проекту оборонного бюджету.

По-друге, найближчим часом обсяги фінансування потреб Міністерства оборони будуть визначатися не стільки потребами оборони, скільки можливостями держави. Це потребує концентрації зусиль на вирішенні пріоритетних завдань, що забезпечують реальну воєнну безпеку держави за умов зменшення кількості з'єднань, військових частин та більш виваженого і доцільного розподілу обмежених матеріальних, фінансових та інших ресурсів.

Разом із тим, перехід до програмно-цільового планування розвитку Збройних Сил актуалізує питання щодо необхідності вирішення низки функціональних і організаційних питань, а також створення відповідної системи управління плануванням розвитку Збройних Сил, оскільки існуюча система не повністю відповідає вимогам сучасності.

Оскільки цей напрям має міжвидовий характер, то це надзвичайно важливо врахувати в ході адміністративної реформи Міністерства оборони України, зокрема під час уточнення функціональних структур Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, більш чіткого розподілу зон їх відповідальності. Визнаючи важливість цього процесу, НАТО розширює практичну допомогу зі здійснення реформ у галузі безпеки і оборони. Раз на рік Альянс організує неформальні консультації високого рівня з оборонної політики, в яких беруть участь керівний склад Міністерства Оборони, а також провідні експерти з питань безпеки і оборони³⁴.

Незважаючи на певні застереження стосовно деяких можливих негативних наслідків запровадження програмно-цільового напрямку,

його переваги, на думку автора, не викликають сумнівів, принаймні на сучасному етапі розвитку збройних сил. Він дозволить забезпечити:

- централізацію процесу військового будівництва та зосередження зусиль на найбільш пріоритетних його напрямках;
- отримання суттєвої економії ресурсів, а також впровадження більш ефективної та гнучкої системи фінансового планування;
- створення можливості швидкого коригування існуючих програм та планів;
- посилення можливостей для реального розподілу функцій у вищій ланці керівництва Збройними Силами України;
- підвищення рівня контролю за ходом реформування та розвитку Збройних Сил України, а також витрачанням бюджетних коштів.

Таким чином, за даними не тільки українських спеціалістів, а й НАТО³⁵, програмно-цільовий напрям планування забезпечить не тільки реалістичність і досяжність планів розвитку Збройних Сил України, а й дозволить реалізувати засади демократичного цивільного контролю над ними, оскільки буде включати рівний ступінь відповідальності за виконання визначених програм.

Основним керівним документом, що визначає правові підстави проведення оборонного огляду в Україні та механізм міжгалузевої координації в рамках цього процесу, є Указ Президента України від 4 липня 2003 р. №565/2003 “Про проведення оборонного огляду”.

У травні 2003 р. Прем'єр-міністром України затверджено „Перелік основних заходів проведення оборонного огляду в Україні”.

На підставі зазначених документів Міністерством оборони України був розроблений галузевий „Перелік основних заходів проведення оборонного огляду в Україні”.

Для забезпечення виконання заходів оборонного огляду стосовно Збройних Сил України наказом Міністра оборони України від 26 листопада 2002 р. № 384 було створено Експертну комісію Міністерства оборони України з питань проведення оборонного огляду.

З метою підвищення ефективності та комплексності виконання безпосередніх завдань огляду в рамках визначеного складу Експертної комісії Міністерства оборони України рішенням колегії Міністерства оборони України від 27 березня 2003 р. створено 7 робочих підгруп для опрацювання наступних напрямів оборонного огляду:

- аналіз можливих загроз національній безпеці України;
- моделювання воєнних конфліктів, визначення завдань, форм та способів застосування Збройних Сил України;
- розробка організаційної структури, бойового і чисельного складу Збройних Сил України;

– фінансово-економічне обґрунтування структур військ (сил), що пропонуватимуться, і програм реформування та розвитку Збройних Сил України;

– ресурсне забезпечення Збройних Сил України, забезпечення модернізації техніки та озброєння, закупівлі нових зразків ОВТ;

– розв'язання соціальних проблем військовослужбовців та членів їх сімей;

– євроатлантична інтеграція.

Крім того, за аналогічними напрямками було створено робочі підгрупи у видах та оперативних командуваннях Збройних Сил України, що оперативно підпорядковані керівникам відповідних робочих підгруп при експертній комісії Міністерства оборони України. Додатково, для забезпечення оцінки поточного стану Збройних Сил України та моделювання їх перспективної структури з урахуванням фінансово-економічного обґрунтування розпорядженням начальника Генерального штабу Збройних Сил України, було створено Центри обробки інформації оборонного планування в Генеральному штабі, в головних командуваннях видів Збройних Сил та в оперативних командуваннях.

Таким чином, в державі було створено необхідні інституційні, матеріально-технічні та нормативні передумови для військового співробітництва між Україною і НАТО, а також реалізації завдань оборонного огляду.

Практичну роботу, при цьому, умовно, для зручності планування заходів, було поділено в Міністерстві оборони України на три етапи, в ході яких здійснювалися такі заходи:

1. На першому (підготовчому) етапі увага зосереджувалася на:
– вивченні досвіду реалізації оборонного огляду в інших країнах;
– виборі програмно-математичного забезпечення проведення розрахункової частини огляду;

– визначенні алгоритму та механізму його проведення в частині, що стосується Збройних Сил.

Додатково, у той період проводився первинний аналіз існуючих та потенційних загроз воєнній безпеці України на перспективу до 2015 р. та оцінка поточного стану Збройних Сил.

2. Протягом другого (виконавчого) етапу основними аспектами були:

– визначення завдань, організаційної структури, бойового та чисельного складу Збройних Сил України;

– проведення порівняльного аналізу їх відповідності рівню ресурсного забезпечення та визначення оптимального балансу між завданнями, складом військ (сил) і можливим рівнем фінансування.

Підсумком цієї роботи стала розробка державного програмного документа – „Стратегічного оборонного бюлетеню України”. Він

побачив світ весною 2004 р. і протягом певного часу визначатиме перспективу розвитку всієї Військової організації держави, в тому числі й Збройних Сил України (розрахунки зроблено на період до 2015 р.).

3. На третьому (завершальному) етапі Міністерством оборони України передбачено уточнення існуючих нормативів реформування та розвитку Збройних Сил України, а також розробка середньо- та короткострокових цільових комплексних програм подальшого розвитку вітчизняної армії та її співпраці із збройними силами країн – членів НАТО.

Отже, можемо зробити висновок про те, що протягом 1991–1997 рр. відбулося становлення нормативно-правової бази для започаткування військового співробітництва між Україною і НАТО. За період незалежності було також створено законодавче підґрунтя для повноцінної діяльності України на міжнародній арені, зокрема, розвитку співробітництва з Організацією Північноатлантичного договору.

У процесі формування нормативно-правової бази визначилися основні напрями співробітництва між Збройними Силами України і НАТО, які знаходилися в полі постійної уваги керівництва як України, так і країн-членів Альянсу.

У той же час, слід зазначити те, що в формуванні нормативно-правової бази можна виділити три основні періоди. Перший період тривав з 1991 до 1997 р. і характеризувався прийняттям найбільш значущих правових документів, які дали помітний поштовх військовому співробітництву між Збройними Силами України і НАТО.

Проте, автор зазначає, що сприятливий початок співробітництва між Україною і НАТО у військовій сфері не отримав свого достатньо успішного розвитку впродовж другого періоду (1998 – 2000 рр.). Це, на думку автора, пов'язано, в першу чергу, із зміною в зовнішньополітичному курсі України, переході від “євроатлантичної інтеграції” до “євроатлантичного співробітництва”.

Третій період у формуванні нормативно-правової бази військового співробітництва між Збройними Силами України і НАТО розпочався у 2001 р. і був пов'язаний із поверненням України до курсу на євроатлантичну інтеграцію.

¹ Постанова Верховної Ради Української РСР “Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин” // Україна на міжнародній арені. – К., 1993. – С.34-35.

² Там само.

³ Воєнна доктрина України. Затверджена Постановою Верховної Ради України від 19.10.1993 р. № 3529-ХП // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 43. – С.409.

- ⁴ Біла К. Особливе партнерство Україна – НАТО як проблема національної та європейської безпеки. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2002. – С.97-102.
- ⁵ Постанова Верховної Ради Української РСР “Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин” // Україна на міжнародній арені. – К., 1993. – С.34-35.
- ⁶ Постанова Верховної Ради України “Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України” // Голос України. – 1997. – 4 лютого. – С.4.
- ⁷ Геополітичне майбутнє України (міжнародна науково-практична конференція, Київ, 1998 р.). – К.: Національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 1998. – С. 57.
- ⁸ Горбулін В. Національна безпека України та міжнародна безпека // Політична думка. – 1997. – № 1. – С. 76 –88
- ⁹ Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою України 16 липня 1990 р.
- ¹⁰ Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до ДНЯЗ // Голос України. – 1994. – 9 грудня; Українська газета. – 1994. – 22 грудня.
- ¹¹ Європа. Україна. Львів: Самміт 1999 р. – Львів: Світ, 1999. – С.87, 88.
- ¹² Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до ДНЯЗ // Голос України. – 1994. – 9 грудня; Українська газета. – 1994. – 22 грудня. – С.3-4.
- ¹³ Марчук Е. Косово как интеллектуальный вызов для зарубежных и украинских политиков // День. – 1999. – 7 травня. – С.2.
- ¹⁴ Державна програма співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 р.: Затверджена Указом Президента України від 4 листопада 1998 р. // Урядовий кур’єр. – 1999 р. – 23 березня.
- ¹⁵ Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно атлантичного договору (НАТО). – К: Прес-центр НАТО, 1997. – 15 с.
- ¹⁶ ЕС: Agenda 2000, Brussels, 1997. – Vol.11. – P.22
- ¹⁷ Державна програма співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 р.: Затверджена Указом Президента України від 4 листопада 1998 р. // Урядовий кур’єр. – 1999. – 23 березня.
- ¹⁸ Партнерство заради миру: рамковий документ. Ухвалений главами держав та урядів, які взяли участь у засіданні Північноатлантичної ради, що відбулося в Штаб-квартирі НАТО в Брюсселі 10-11 січня 1994 року – <http://www.rada.kiev.ua/laws/pravo/all/maindocu.htm>.
- ¹⁹ Перепелиця Г. Україна і НАТО: перспективи співробітництва // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 8. – С.37-41.
- ²⁰ Концепция национальной безопасности Российской Федерации. Указ Президента РФ № 24 от 10 января 2000 года // Красная звезда. – 2000. – 14 января.

- ²¹ Вашингтонська декларація ПАР. Підписана главами держав та урядів держав-членів НАТО на Вашингтонському самміті 23-24 квітня 1999 року – <http://www.nato.int/docu/other/ukr/2000/wash-gde.pdf> – Путівник по Вашингтонському самміту НАТО. – С.27.
- ²² Стратегічна концепція Альянсу Затверджена главами держав та урядів, які взяли участь у засіданні Північноатлантичної ради у Вашингтоні, Федеральний округ Колумбія, 23-24 квітня 1999 р. // Наукова оборона. – 1999. – №3. – Вкладка. – С.1-8.
- ²³ Там само.
- ²⁴ Довідник НАТО. Public Diplomacy Division. – Brussels, Belgium. – 2006. – С.220-221.
- ²⁵ Сивак О.В. Формування та здійснення зовнішньої політики України (1990 – 1999рр.): Дис. ...канд. політ. наук: 23.00.04. – К., 2000. – С.95.
- ²⁶ Вашингтонська декларація ПАР. Підписана главами держав та урядів держав-членів НАТО на Вашингтонському самміті 23-24 квітня 1999 року – <http://www.nato.int/docu/other/ukr/2000/wash-gde.pdf> – Путівник по Вашингтонському самміту НАТО. – С.11.
- ²⁷ Там само. – С.12.
- ²⁸ Там само.
- ²⁹ Довідник НАТО. Public Diplomacy Division. – Brussels, Belgium. – 2006. – С.185-187.
- ³⁰ Гриценко А. Що пообіцяла НАТО українська влада // Дзеркало тижня. – 2003. – 25 січня. – С.3.
- ³¹ Перепелиця Г. Україна і НАТО: перспективи співробітництва // Національна безпека і оборона. – 2000. – №8. – С.39-40.
- ³² Даниленко В. Україна в наукових та науково-технічних зв'язках східноєвропейських країн: Рук. дис. ...д-ра іст. наук: 07.00.02. – К., 1995. – С.102.
- ³³ Довідник НАТО. Public Diplomacy Division. – Brussels, Belgium. – 2006. – С.224-225.
- ³⁴ Зарубінський О. Законодавче забезпечення вступу України до НАТО // Національна безпека і оборона. – 2003. – №7. – С.8-11.
- ³⁵ Європейський вибір України: Навчальний посібник. – Львів: Військовий інститут при Державному університеті "Львівська політехніка, 2000. – 216с.; Matthews W. U.S. Plans European Expansion // Defense News. – 2003. – 22 December.